

tesen a hangsúly mindenütt a jelenen van, a múlt csak a történelmi folyamat dialektikus érzékeltetése szempontjából fontos.

Olbracht könyvében elvonul előttünk a népeknek az a nagy konglomerátuma, amely Kárpátalján él: ukránok, zsidók, magyarok, csehek, szlovákok, cigányok és németek, akiket a 18. században telepített ide Mária Terézia Tirolból. A kötet befejező cikkében Olbracht alapos elemzését adja ezeknek a kárpátaljai egymásmellettségbe került kis népcsoportoknak és felveti a kérdést: „Nincs-e földdarabnak egységesítő elve?” — s így felel rá: „Emberi igazság.” — „Hogyan érhető az el?... harccal?” — „Nincsen ma más eszköz, mellyel ki lehetne írtani a földről az emberi igazságtalanságot.”

(Losonc)

Sándor László

EGY NÉP REGÉNYE. Valahol azt inták erről a könyvről, — *A csendes Don*-ról — hogy regényes néprajz. Az író, *Michail Solocho*v munkája műfaját ugyan regénynek jelöli, ám, ha valaki regényes néprajznak is véli, ezzel aligha tarthatja kevesebbre. A regényes életrajz műfaja után miért ne kaphatna figyelemreméltó helyet a regényes néprajz, amely az egyéni sorsnál sokkal bőségesebb, súlyosabb és jelentősebb összefüggéseket tárhat fel, egy egész nép életét, egy szélesebb közösség sorsát, tullepven vele az egyéni életet, amely különben is csak annyiban számít, hogy maga is beletartozik a közösségbe. Most azt kellene hát elsősorban eldönteni, hogy Solocho *A csendes Don*-ban — amely első része nagy regénytrilógiájának — valóban regényt ír-e, ahogy könyvét jelöli és hogy a népi kollektív történet keretében milyen kapcsolatot találnak a közösséggel könyvében az egyéni vonatkozások. A feladat nem lehet közömbös, mert ez a regény az új orosz irodalom legnagyobb hírnevű alkotása és éppen mert a szocialista irodalom értékálló darabjának tartják, kollektív cselekményként mozgó története elsősorban az, amit vizsgálat tárgyává kell tennünk, lévén az a közhit, hogy a szocialista regény csak kollektív cselekményű lehet.

Nos, legelsősorban ezzel a téves felfogással kell szembe szállnunk. A kollektív cselekmény, tehát egy közösség életének összefoglalása, még távolról sem jelent szocialista irodalmiságot. Nem fogunk itt beleesni abba a rabulisztikába, mint a fasiszta ideológusok, akik kollektív és kollektivisták törekvések között oly' értelmű különbséget tesznek, mintha az egyik a faszizmusban, a másik pedig a szocializmusban férne meg. A kollektív cselekményt ez alkalommal nyugodtan úgy foghatjuk fel, mint minden eszmeiségtől mentes irodalmi formamegoldást, a közlésnek azt a módját, amely ha az egyéni sors romantizálásánál társadalmibb is, de még nem szocialistább. Egy regényt csak a belőle kiáradó világnézet tehet szocialistává, ha úgy tetszik kollektivistává, ám ép' ennyire kollektív szemléletű, vagy szocialista lehet az egyéni sorsról írt regény is, ha felfedi azokat az összefüggéseket, amelyek a társadalomban kijelölik az egyén helyét.

Solocho a kozák népség életét írja meg regény formájában. Ezért írták meg róla, hogy regényes néprajz. A Donkozákok világa vetül elének az író üvegcsilláján keresztül, a Don-vidék kozáktelepeinek munkás és munkátlan napjai a múlt hetek, hónapok és évek iramló száguldozásában.

Az író, aki maga is kozákcsaládból származik, jól ismeri ezt a világot. Legalább úgy, mint Tolsztoj, aki ugyancsak könyvet szentelt a kozákoknak, de Solochovnál mindenesetre romantikusabbat. Solocho a falut is ismeri annyira, mint a másik szláv, a lengyel *Reymont*. A mi Don-kozákunk, aki 14 éves korában részt vesz a világháborúban, majd ifjuságát a polgárháború partizán harcaiban tölti el és a szocialista épít-

kezés közepette érik férfivá, ez a Solochoy, aki a társadalmi ellentétek viharzó sodrában egy pusztuló régi és egy vajdó új világ határmezsgyéjén lett íróvá — neve vagy öt évvel ezelőtt bukkant csak fel az irodalomban — a művészi kiegyensúlyozottság csodálatos bizonyosságát nyújtja. A szláv író óriások nyomában, amint árnyékként követi őket, úgy jó elő a távoli világból, hogy a helyükbe lépjen. Miként a negyedik rend, árnyékként követi a polgárságot, ez az író is úgy halad a polgárság íróinak nyomában, átveszi a művészetüket, de eredményeiket továbbfejleszti. Reymont is egy egész falut elevenít meg. Olyan a könyve, mintha valamennyi lengyel paraszt életét benne keltené új életre. Még a szociális felismerései is világosak helyenként. Am Reymontnak nincsenek következtetései. Regénye szereplőinek sincsenek. Solochoy, aki árnyékként jó a nagy elődök nyomában, a Don-vidék képét úgy illeszti a nagy parasztregevények burkába, mintha csak azok méhében született volna, az epika hömpölygő árján azonban egyre erőteljesebben szólal meg a maga hangján. Ez a hang néhol dermesztő erejű, szinte szétrepeszti a lenyűgöző regényformát, amelynek maga is létét köszönheti. Az ember olvas és az új regény, amelynek lényege immár egészen más összetételű, az íze, a szaga is más, a kozákok társadalmán át, mint az egyre bővekvő fergeteg közeledik egy új felismerés a társadalom igazságáról, amely eddig a nagy parasztregevényeknek csak a mélyében elföldelve pihent. Amit Solochovtól ebben az első könyvben kapunk, az elsősorban ebben különbözik elődeinek könyvétől. Szinte magunk előtt látjuk benne megszületni a polgári regényből az új szocialista regényt, ahogy az elbeszélőforma tartalommal gyarapszik, akárcsak azok a szabadságkövetelések, amelyeket a polgárság fogalmazott meg egykor, de amelyet a negyedik rend bővített ki a maga céljaira és használatára. Am itt távolról sincs agitáció, sem propaganda. Ez már az a megért termés, amit aratni kell tudni. A szociális forradalom óta eltelt három periódus érlelte meg. Így vált szocialistává szellemében és céljában.

A kozáktelepek életének sokszínű változata, amint megelevenedik a könyvben, avatja a munkát társadalmi regénnyé. Akárcsak Reymont. Solochoy is családon keresztül hozza elénk a falu valamennyi lakóját. Ezeknek a társadalmi regényben csaknem társadalmi tükörképet kap, legalább is úgy érezzük, az a Don-melléki élet csak ilyen lehetett. Az író minden szava hitelt érdemlően hat. Realizmusa életszagot lehel. Ennek a regénynek nemcsak színe és íze, de illata is van. Solochoy nemcsak formákban és színekben ábrázol, de még szagokban is orrukba párologtatja a Don világát. A szagát is megismerjük a kozáktelepeknek, a kozákoknak, a lovaknak és az asszonyoknak. A csendes Don-ban a valóságot kapjuk, néhol talán túl aprólékosan, másutt meg nagy vonásokban, ám mindenesetre olyan bőséges elbeszélő anyagban, hogy az szinte olykor az írói fantázia-gazdaság elpazarlásának tűnik és belőle kevesebb is elég volna egy regénykötethez.

Az egyéni sors, így Grigorij kozáknak és szomszédja feleségének, Akszinja kozáknőnek nyugtalanító történetében a kiemelkedő regényesség, a látszólagos kiemelkedés ellenére sem hat az egyéni érdekűség jellel. A tiltott szerelem a kozákok patriarchális életkereteiben vezet az első belső ellentmondáshoz, amely a szabad és alig civilizált társadalomban is kiütöközik. A kozákságon belül alig lehet megmaradni szerelmi „erkölcstelenségben.” Grigorijt eltaszítja az apja, gyűlöli megcsalt szomszédja, kinézi a falu. Akárcsak az asszonyt. Tehát elmegy dolgozni más faluba — idegennek. Kozák sorsában ez a legutolsó dolog. Itt azonban Grigorijtól is elcsábítják Akszinját, mégpedig a földes ur hadnagy fia. Grigorij ekkor már kozák a hadseregben. A szembeállítás itt

már osztályellenes élt kap. A szerelmi történet társadalmi érdekűsége a maximumra emelkedik.

Ennek a Grigorijnak a sorsa azonban kozáksors, ő maga is osztozik mindabban a kozáktestvéreivel, amit rájuk rótt a társadalmi hovatartozandóság. Ha kell, katonáskodik. Ha kell, harcol a cárért és a hazáért. A békeévek leperegnek és elérnek 1914-hez. A kozákok hadbavonulnak. Apák kísérik táborba fiaikat. Háború. A Don-vidék majd minden kozákja, a regény majd minden férfialakja, mint a fergeg száguld bele a nagy viharba. Am közeledünk 1917-hez. Az agyak mintha tisztulnának. A kozák fanatizmus is elernyed. Uj, bár még homályos felismerések ködlenek elő. Grigorij is egy napon azt kérdezi Gavans gépfegyverestől: „Magyarázd meg, hogy van az, hogy a háború egyiknek hasznot hoz, a másik meg elpusztul bele?“ — És amikor Grigorij ott áll, kimosdatva, sèbesülten a hadikórházban és egy fenséges vendég ágyról-ágyra szentképeket osztogat és hangzanak a sztereotip közönyös kérdések és a rövid feleletek: „Parancsára, fenség!“ és „Nem, fenség!“ — Grigorij ilyeneket gondol: „Hát õk azok, akik miatt el kellett hagynunk a falunkat? Fájó szemének pillantása a kinyalt tisztékbe fúrodott, fáradtan, zavarosan pihent meg a fenséges vendég petyhüdt arcán. Milyen kövérek! Hogy fényienek! És mikor a fenséges ur feltette a szokványos kérdését Grigorij György kereszties kozáknak, az nem birt uralkodni magán és hebegte: „... En... nekem... vizelnem kell... Fenséges uram... vizelnem kell...“

Solochov odavetett epizódjai olykor messzi távlatokat tárnak fel, pedig néhol csak egy félmondat az, amit elejt és mögüle egy ellentétes világ elfojtott viharának könnyörtelen szele csap felénk. Így tünik elébünk Buncsuk, egy elvárosiasodott kozák, aki önként vonult be katonának, hogy megismerje a haditudományokat. A parancsnoka egy napon megkérdezi, hogy mihez kezd a háború után: „— Valakinek le kell aratni a vetést... — feleli az — én pedig... én majd nézem...“ „Hogy érti...“ — firtatja a hadnagy. — Buncsuk így felelt: „Ismeri hadnagy ur...“ — felelt: „Aki szelet vet, vihart arat“. — „Ne képekben beszéljen. Mondja meg világosan, hogy mit gondol.“ Mire Buncsuk: „Ennél világosabban nem lehet.“ A tudatos szocialista író vezeti ilyképpen a regény cselekményét. Sehol egy erőszakolt mondat, egy agitativ hang. Tiszta irodalom és szintiszta művészet és a mellett világos szocialista szándék. A könyv ezzel a tartalmi gazdagodással lépi túl a világírodalom nagy parasztregeényeit.

A csendes Don csaknem tökéletes egészet nyújtó első kötete után nagy érdeklődéssel várjuk a regény második kötetének magyar fordítását is.

Ujvári László

HAJRA címen jelent meg magyarul Valentin Katajev regénye, az Atheneumnál. A Hajrá keletkezési ideje Moszkva 1931—32. A szerzõt ismerjük. Emlékezünk a *Sikkasztók*-ra, erre a kitünõ szatirikus regényre, amelyben a szovjet-bürokráciát pellengérezí ki. Szélesebb rétegekhez azonban inkább a *Kör négyszögese* című darabjával jutott el. A berlini bemutató után azt írta e darabról egy kritikus, hogy „szerzőjének vannak legalább olyan jó dialógus ötletei, mint ama bizonyos Bernard Shawnak“. Ez a szinpadi szatira épp úgy, mint minden más szovjet szatira a polgárság körében ugyanazt a véleményt hívja ki, amit a „Hajrá“ előkelő kiadója is kolportál. A könyv fedőlapjának behajtott részein útmutatást kap az olvasó a könyvhöz és megtudja, hogy az Atheneum lektora szerint „a szerző már nemcsak a Szovjet Oroszországban letűntnek hitt világ eszményeiben, de a saját világának az